POSTSCRIPTUM POLONISTYCZNE, 2026 • 2 (38)
doi: 10.31261/PS_P.2026.38.09
ISSN 2353-9844

Grażyna Zarzycka
https://orcid.org/0000-0003-2458-1228
Uniwersytet Łódzki
Łódź, Polska

Spotkanie z Innym jako kluczowy element pedagogiki i edukacji międzykulturowej*

Encountering the Other as a Key Element of Intercultural Pedagogy and Education

Abstract: The author of this work focuses squarely on the intercultural encounter (IE) as a communicative event that, when subjected to multidimensional mediation, can become the most important tool for shaping open attitudes in society. The theoretical and discussion section of the article combines the concepts of communication ethnographers (Dell Hymes, Muriel Saville-Troike) and theorists specializing in intercultural approaches to foreign language teaching (Claire Kramsch, Michael Byram, Geneviève Zarate, CEFR – *Companion Volume*, Ewa Bandura) and Polish as a foreign language (including intercultural publications of the Center for Educational Development and Grażyna Zarzycka). The next section focuses on presenting IE as a key tool for achieving the diverse goals of intercultural pedagogy. In the following sections, the author presents the results of her own educational and research activities, which resulted in the collection of over 80 descriptions of intercultural encounters. The paper presents a sample personal narrative describing one IC, and the Conclusions analyze this communicative event, focusing on the mediation strategies employed by the author and her competences as an intercultural interlocutor. This text primarily focuses on the field of foreign language teaching and language learning. A key reason for the author's discussion of the topic discussed in this article was to present IC as a crucial tool supporting the education of future foreign language teachers. IC is a key term and element of intercultural pedagogy (which studies multicultural relations) and intercultural education (which introduces attitudes of openness towards others into social practices). It is difficult to imagine a contemporary world devoid of intercultural encounters. It can therefore be assumed that the topic discussed in the article will be of interest not only to glottodidactics specialists.

Keywords: intercultural encounter, intercultural pedagogy, intercultural education, mediation

* Niniejszy artykuł stanowi skróconą polskojęzyczną wersję tekstu: G. Zarzycka, *The Intercultural Encounter as a Communicative Event Subject to Mediation*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców" 2021, t. 28, s. 59–74, https://doi.org/10.18778/0860-6587.28.04.

Abstrakt: Autorka niniejszej pracy skupia się wprost na spotkaniu interkulturowym (SI) jako zdarzeniu komunikacyjnym, które, gdy zostanie poddane wielowymiarowej mediacji, może stać się najważniejszym narzędziem kształtującym postawy otwarte w społeczeństwie. W części teoretyczno-omówieniowej artykułu powiązano koncepcje etnografów komunikacji (Dell Hymes, Muriel Saville-Troike) oraz teoretyków zajmujących się podejściem interkulturowym w obszarze nauczania języków obcych (Claire Kramsch, Michael Byram, Geneviève Zarate, CEFR – *Companion Volume*, Ewa Bandura) i języka polskiego jako obcego (m.in. publikacje interkulturowe Ośrodka Rozwoju Edukacji i Grażyny Zarzyckiej). Kolejna część koncentruje się na ukazaniu SI jako kluczowego narzędzia, dzięki któremu można realizować różnorodne cele pedagogiki międzykulturowej. W dalszych fragmentach autorka przedstawia wynik własnych działań edukacyjnych i badawczych, w rezultacie których pozyskała ponad 80 opisów spotkań interkulturowych. W pracy zaprezentowano przykładową narrację osobistą, będącą opisem jednego SI, a we wnioskach przeprowadzono analizę tego zdarzenia komunikacyjnego, skupiając się na strategiach mediacyjnych zastosowanych przez autorkę opisu SI i jej kompetencjach jako rozmówczyni interkulturowej. Niniejszy tekst sytuuje się głównie w obszarze nauczania języków obcych i jpjo. Istotnym powodem podjęcia przez autorkę poruszonej w artykule tematyki było ukazanie SI jako ważnego narzędzia wspomagającego proces kształcenia przyszłych lektorów jpjo. SI jest kluczowym terminem i elementem pedagogiki interkulturowej (zajmującej się badaniem relacji różnokulturowych) oraz edukacji interkulturowej (wprowadzającej postawy otwartości wobec Innych do praktyk społecznych). Trudno sobie wyobrazić współczesny świat pozbawiony spotkań interkulturowych. Można więc uznać, że podjęty w artykule temat zainteresuje nie tylko glottodydaktyków.

Słowa kluczowe: spotkanie interkulturowe, pedagogika interkulturowa, edukacja międzykulturowa, mediacja

Koncepcje teoretyczne

Spotkanie mojego świata z Innym, różniącym się ode mnie kulturowo, oraz z jego światem jest niewątpliwie pojęciem kluczowym pedagogiki i edukacji międzykulturowej. Dalej tego rodzaju spotkanie nazywam spotkaniem międzykulturowym. Jednym z podstawowych celów działań podejmowanych przez edukatorów międzykulturowych jest przygotowanie ludzi do funkcjonowania w świecie różnojęzycznym i różnokulturowym (por. koncepcje opisane w CEFR, 2001/ESOKJ, 2003). Realizacja tego celu jest szczególnie ważna w przestrzeni glottodydaktycznej – np. wtedy, gdy jako nauczyciele języka polskiego jako obcego (jpjo) przygotowujemy wielokulturową grupę uczących się do funkcjonowania w nowej przestrzeni społeczno-kulturowej. Także wtedy, gdy – prowadząc zajęcia na uczelnianych polonistycznych specjalizacjach glottodydaktycznych – oswajamy kandydatów na lektorów z potrzebami nierodzimych uczących się.

Spotkanie interkulturowe (SI) składa się z co najmniej jednego zdarzenia komunikacyjnego (ZK)[1], a interakcja uczestników SI może odbywać się z udziałem różnych form przenoszenia informacji (kodów, kanałów) – a więc w sposób werbalny, niewerbalny i mieszany (Hymes, 1974; Saville-Troike, 1994). Epizod komunikacyjny z udziałem uczestników różniących się kulturowo, bądź zachodzący w obcym dla nich kontekście kulturowym, może wywołać pewne określone reakcje osób biorących udział w danym zdarzeniu oraz (zwykle nieprzewidziane) zakłócenia w przebiegu komunikacji lub w interpretacji danego epizodu. Potraktowane w kategorii zdarzenia komunikacyjnego SI charakteryzuje się autentyzmem i dramaturgią; może stać się elementem powodującym istotną zmianę perspektywy w postrzeganiu Innych i siebie. Z moich polonistycznych doświadczeń glottodydaktyka praktyka, jak też badaczki spotkań interkulturowych wynika, że uczestnicy takich zdarzeń nie uświadamiają sobie ich wagi, dopóki ich nie utrwalą i nie poddadzą mediacji.

W rozumieniu przyjętym przez CEFR – *Companion Volume*, ważnym dokumencie dla wszystkich specjalistów nauczających języków obcych i jpjo, mediacja polega na: pośredniczeniu w przekazywaniu informacji (mediacja tekstu/tekstowa), zarządzaniu procesem konstruowania znaczeń lub współdziałaniu w nim (mediacja pojęciowa) oraz ułatwianiu komunikowania się między rozmówcami w sytuacjach kłopotliwych (mediacja komunikacyjna), co może się odbywać z zastosowaniem różnorodnych działań i strategii o charakterze językowym i niejęzykowym (CEFR-CV, 2018). Kompetencje uczących się w zakresie mediowania

[1] Według etnografów komunikacji ZK jest uważane za wyjściowy element komunikacji podlegający analizie i interpretacji (Hymes, 1974; Saville-Troike, 1994). Może być wyodrębnione ze względu na jednolity stały zespół co najmniej kilku istotnych składników komunikacji. ZK kończy się wtedy, gdy któryś z tych ważnych elementów zmienia się bądź wycisza, np. gdy zmieniają się uczestnicy, sceneria, tonacja, temat rozmowy itd. (Saville-Troike, 1994: 27; Zarzycka, 2000: 63–64).

powinny wzrastać równolegle z rozwojem innych kompetencji językowych i społecznych.

Zauważmy, że w ogólnym opisie umiejętności mediacyjnych nie ma w CEFR-CV (2018: 105) odniesienia do mediacji kulturowej, ani do takich pojęć jak: mediator kulturowy, rozmówca interkulturowy, kompetencje interkulturowe (zob. m.in.: Kramsch, 1998; Byram, 2000; Risager, 2000; Beacco, Byram, 2003; Zarate i in., 2004; Bandura, 2007; Zarzycka, 2008), co jest zaskakującą konstatacją[2]. Jednak „czytając między wierszami", można uznać, że wszystkie wymienione w CEFR-CV umiejętności i działania przekładają się wprost na kompetencje (między)kulturowe użytkowników języka.

Mediacja zachodząca w trakcie spotkania interkulturowego w moim rozumieniu to nie tylko występowanie w roli pośrednika uławiającego przebieg danego epizodu komunikacyjnego, lecz także „wywiad rozumiejący z samym sobą"[3] – każdy rodzaj refleksji (również dialog wewnętrzny) pozwalający zracjonalizować różne aspekty takiego spotkania, zamyślić się nad jego przebiegiem, nad swoim w nim udziale i zaangażowaniem drugiej strony / innych stron, również nad efektem komunikacyjnym i kulturowym danego zdarzenia. Mediacja jest więc rozumiana przeze mnie przede wszystkim jako:

- negocjowanie, uzgadnianie punktów widzenia i perspektyw, co może przyjąć formę rozmowy (w postaci różnorodnych działań, takich jak: stawianie pytań, udzielanie odpowiedzi, objaśnianie, ułatwianie rozumienia), autorefleksji bądź introspekcji;
- czynność polegająca na aktywnym pośredniczeniu w epizodzie komunikacyjnym, w którym dochodzi do zakłóceń; celem mediacji jest wtedy ułatwienie jej przebiegu (mediacja jako działanie naprawcze).

[2] Zagadnienie mediacji kulturowej jako niedocenionego wymiaru glottodydaktyki zostało szerzej omówione w: Zarzycka, 2018.

[3] Wywiad rozumiejący jako metodę jakościową w socjologii opisał Jean-Claude Kaufmann (2010).

Jest mi więc bliskie podejście do analizy spotkań interkulturowych przedstawione przez Michaela Byrama i innych ekspertów Centrum Języków Współczesnych Rady Europy w pracy *Autobiography of Intercultural Encounters* (Byram i in., 2009); do pracy tej nawiązuję w dalszych fragmentach artykułu.

Spotkanie interkulturowe w praktyce edukacyjnej

Spotkanie interkulturowe rozpatrywane jako zdarzenie edukacyjne powinno mieć wartość pedagogiczną. Powinno więc zawierać potencjał poznawczy, wychowawczy i rozwojowy. W opublikowanych przez Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE) materiałach edukacyjnych dla rad pedagogicznych *Kompetencje międzykulturowe. Materiały edukacyjne dla rad pedagogicznych* pedagogika międzykulturowa widziana jest jako subdyscyplina pedagogiki, a edukacja międzykulturowa jako obszar praktyki społecznej (Rafalska, red., 2016). Dla obu tych pól określono wspólny cel wychowawczy: „przezwyciężanie wszelkich wykluczeń społecznych i edukacyjnych, wywołanych odmiennością kulturową" (Misiejuk, 2016: 21). Przedmiot badań edukacji międzykulturowej zdefiniowano jako „diagnozę i metodę zapobiegania nietolerancji" oraz analizę „przyczyn podziałów społecznych czy społecznego odrzucenia" (Misiejuk, 2016: 21). Obszarem badań i międzykulturowych praktyk edukacyjnych jest pogranicze[4] – terytorialne, interakcyjne, stanów świadomości (Misiejuk, 2016: 21), natomiast cele edukacji międzykulturowej zostały określone jako „przygotowanie do dialogicznej interakcji" i „edukacja na temat tożsamości kulturowej, i rozwoju kulturowego" (Misiejuk, 2016: 21).

[4] Zob. też badania Jerzego Nikitorowicza i praktyki społeczne Krzysztofa Czyżewskiego, związanego z Fundacją „Pogranicze" z siedzibą w Sejnach (Nikitorowicz, 2005, 2009; Czyżewski, 2017).

Nietrudno zauważyć, że zarówno glottodydaktycy działający w myśl zasad pedagogiki interkulturowej, jak i edukatorzy aktywni w innej przestrzeni zawodowej kierują się przesłanką, że otwieranie ścieżek interkulturowych powoduje zwiększenie wiedzy na temat istoty interkulturowych interakcji oraz sprzyja nabywaniu przez uczących i uczących się śmiałości i kompetencji, by wchodzić w takie relacje. Ukształtowani w wyniku takich praktyk pedagog i jego wychowanek zyskują miano interkulturowych rozmówców (Kramsch, 1998), a nauczanie ukierunkowane na rozwijanie postaw tego rodzaju rozmówców nazwano w jednej z prac glottodydaktycznych pedagogiką dialogu i wewnętrznego rozwoju (Zarzycka, 2008: 68). Z kolei interkulturowa kompetencja komunikacyjna została w tej samej pracy zdefiniowana jako „umiejętność zarządzania procesem wymiany znaczeń w sytuacji, gdy między odbiorcą a nadawcą komunikatu istnieją bariery, wynikające z odmienności kulturowej (…)" (Zarzycka, 2008: 68).

Najważniejszym celem wszelkich działań i praktyk edukacyjnych podejmowanych przez pedagogów interkulturowych jest umożliwienie pozytywnego dialogu z odmiennością, w którym uczestnicy nie pozbywają się swojej tożsamości, ale wzbogacają ją, wchodząc – dzięki zmianie punktu widzenia, decentracji – w przestrzeń „pomiędzy". Claire Kramsch nazywa to miejsce „trzecią kulturą" (Kramsch, 1993), a Jerzy Nikitorowicz „kulturą pogranicza" (Nikitorowicz, 1995; zob. Zarzycka, 2008: 69.)

Interkulturowy rozmówca współcześnie coraz częściej nazywany jest też mediatorem kulturowym (zob. Zarate i in., 2004; Bandura, 2007), a nazwa ta dowartościowuje zdobyte przez taką osobę kompetencje (Byram, 2000; Beacco, Byram, 2003) w zakresie możliwości pośredniczenia między odrębnymi systemami kulturowymi, jak też historię indywidualnych doświadczeń interkulturowych. Propozycje Michaela Byrama zawarte w artykule z 2000 roku zostały rozwinięte w pracy *Autobiography of Intercultural Encounters* (zob. Byram i in., 2009) / *Autobiografia spotkań międzykulturowych* (Byram i in., 2011, wydana przez ORE polska wersja językowa). Autorzy skonstruowali model opisu spotkań

interkulturowych tak, by każda z osobistych narracji uwzględniała pięć komponentów: a) zainteresowanie stylami życia innych ludzi; b) umiejętność zmiany perspektywy; c) umiejętność radzenia sobie w innej przestrzeni kulturowej; d) wiedzę o innym kraju lub innej kulturze; e) wiedzę o komunikacji interkulturowej.

Spotkanie interkulturowe: formy i cele

Spotkanie interkulturowe nie bez powodu można uznać za najważniejszy element współczesnej pedagogiki i edukacji międzykulturowej; takiej, której podmiotami są osoby różniące się kulturowo. Zastanówmy się, w jaki sposób może ono zaistnieć w praktyce pedagogicznej (np. na lekcji jpjo lub innego języka obcego lub podczas warsztatów interkulturowych). Czym się charakteryzuje? SI:

- może zostać zaplanowane (zaaranżowane przez nauczyciela bądź uczących się, ukierunkowane na określony efekt) bądź mieć charakter spontaniczny („wydarza się", a od uczestników zdarzenia zależy, czy i jak zostanie wykorzystane do celów edukacyjnych);
- może mieć charakter bezpośredni (gdy dochodzi do rzeczywistego spotkania „twarzą w twarz" przedstawicieli odrębnych systemów kulturowych) bądź pośredni (gdy tego rodzaju spotkanie zdarza się za pośrednictwem tekstu [opowieści pisanej lub usłyszanej], obrazu lub z wykorzystaniem mediów: filmu, Internetu itd.). Największe walory ma, zdaniem badaczy oraz pedagogów interkulturowych, spotkanie o charakterze bezpośrednim;
- można w nim uczestniczyć w sposób aktywny bądź bierny (być obserwatorem);
- może mieć charakter kameralny (gdy liczba uczestników zdarzenia komunikacyjnego jest ograniczona) lub spektakularny (gdy biorą w nim udział grupy przedstawicieli reprezentatywne dla danej wspólnoty komunikatywnej);

- może przebiegać w sposób dramatyczny (gdy przyjmuje postać incydentów krytycznych zderzeń kulturowych, epizodów, w których dochodzi do „zagrożenia twarzy" komunikujących się stron) bądź łagodny, humorystyczny, pozytywny.

SI umożliwia realizację różnych celów pedagogiki interkulturowej. Pozwala m.in.:

- doświadczyć emocji, jakie zwykle wywołuje interakcja z kimś odmiennym i jego/jej światem wartości (daje możliwość ucieczki od rutyny dnia codziennego);
- zaspokoić u uczestników potrzebę wyjścia poza ograniczony obszar własnej grupy kulturowej (daje możliwość poszerzenia horyzontów, świadomości);
- wzbudzić w uczestnikach zdarzenia interkulturowego ciekawość Innych i ich świata (bez niej nie narodzą się interkulturowi rozmówcy);
- zestawiać wzorce odmiennej kultury z wzorcami kultury własnej oraz poddawać różne aspekty spotkań autoanalizie i autorefleksji (czego efektem jest rozwinięcie umiejętności krytycznego myślenia);
- rozwijać u uczestników empatię, wyrażającą się w chęci zrozumienia Innych poprzez przyjęcie ich punktu widzenia); głębszym efektem zachowań empatycznych może być zmiana perspektywy (odrzucenie dotychczasowych uprzedzeń i stereotypów);
- rozwijać u uczestników rozliczne strategie komunikacyjne i mediacyjne;
- przywrócić przerwane w przeszłości relacje[5];
- dowiedzieć się, kim jesteśmy, dokąd zmierzamy.

Spotkania interkulturowe można poddawać oglądowi psychologicznemu, socjologicznemu i etnograficznemu (np. stosując aparaturę pojęciową opracowaną przez etnografów komunikacji)[6]. Bywają, szczególnie

[5] Por. projekty podejmowane przez pracowników Fundacji „Pogranicze" w Sejnach (zob. Czyżewski, 2017).

[6] Np. analizować zdarzenia o charakterze interkulturowym za pomocą narzędzia, jakim jest akronim pojęcia SPEAKING (S – *setting*, P – *participants*, E – *ends*, A – *act*

te o dramatycznym przebiegu, przedmiotem również tzw. studiów przypadków, chętnie przedstawianych podczas szkoleń interkulturowych (zob. Zarzycka, 2010, 2019). SI powinny zostać udokumentowane (poddane refleksjom, przetworzone w formie rozmowy, refleksji pisanej, projektu edukacyjnego).

Przykłady opisów spotkania interkulturowego

Dostępna na stronie WWW Ośrodka Rozwoju Edukacji *Autobiografia spotkań międzykulturowych* (Byram i in., 2011) ma formę szablonu do wypełnienia; została przygotowana w dwóch wersjach: dla dzieci oraz młodzieży (młodych dorosłych). Dokument ten ma pomóc w analizie konkretnego j e d n e g o doświadczenia międzykulturowego; dostarcza też aparatury pojęciowej przydatnej w omawianiu zdarzeń interkulturowych. Z moich doświadczeń pedagogicznych wynika, że *Autobiografię*… można z powodzeniem wykorzystywać właśnie na polonistycznych specjalizacjach glottodydaktycznych. Kandydat na lektora języka polskiego jako obcego, udzielając odpowiedzi na różnorodne pytania zawarte w *Autobiografii*…, przeprowadza wielowymiarową introspekcję, co w znacznym stopniu wzmacnia jego rozumienie problemów komunikacji interkulturowej.

Wśród studentów zagranicznych oraz uczestników polonistycznej specjalizacji glottodydaktycznej prowadzonej na Uniwersytecie Łódzkim zebrałam kilkadziesiąt opisów spotkań interkulturowych w wersji rozbudowanej, przedstawionej w *Autobiografii*… Po roku stwierdziłam, że wśród osób dorosłych lepiej sprawdza się mniej rozbudowana,

sequence, K – *key*, I – *instrumentalities*, N – *norms*, G – *genre*; zob. Hymes, 1974; Saville-Troike, 1994); narzędzie to zastosowała np. Grażyna Zarzycka, przedstawiając komunikację cudzoziemców uczących się jpjo w wielonarodowej grupie studenckiej (Zarzycka, 2000).

w mniejszym stopniu sterowana forma narracji osobistej. Opracowałam więc, opierając się na pomyśle z *Autobiografii*…, nowy szablon opisu SI i od pewnego czasu proponuję swoim studentom następujące zadanie do wykonania:

MOJE SPOTKANIE INTERKULTUROWE

I. Przedstaw samą/samego siebie. Jak chciałabyś/chciałbyś, żeby postrzegali Cię Inni?

……

II. Opisz JEDNO spotkanie z cudzoziemcem lub z kimś, kogo uważasz za przedstawiciela innej (sub)kultury.

A. Nadaj znaczący tytuł temu spotkaniu.

……

B. OPIS SPOTKANIA (forma dowolna: opowiadanie, dialog, wiersz, esej, reportaż).

Pytania pomocnicze:

1. Kiedy, gdzie, w jakich okolicznościach się odbyło?
2. Co się wtedy wydarzyło?
3. Dlaczego wybrałaś/wybrałeś tę sytuację? Czy była dziwna, intrygująca, przykra?
4. Jak się zachowywały osoby, które uczestniczyły w spotkaniu? Czy ich zachowania wynikały z różnic kulturowych, uprzedzeń, stereotypów?
5. Co wtedy czułaś/czułeś? Czym mogły zostać wywołane Twoje reakcje i odczucia?
6. Jak oceniasz swoje reakcje?
7. Jaka jest Twoja opinia na temat tego, co się wydarzyło? Co myślisz o tym teraz? Czego Cię nauczyło to spotkanie?
8. Jak sądzisz, czy cudzoziemiec / przedstawiciel innej (sub)kultury, który brał udział w spotkaniu, pomyślałby to samo? Co pozostanie mu w pamięci po tym spotkaniu?
9. Czy on mógł/powinien zachować się inaczej?
10. Czy Ty mogłaś/mogłeś zachować się inaczej?

……

W czasie moich zajęć dydaktycznych zebrałam ponad 80 narracji osobistych studentów zagranicznych i polskich w wersji skróconej, prezentowanej powyżej. Autorzy opisali spotkania interkulturowe zachodzące w kraju w przestrzeni domowej, publicznej, edukacyjnej i zawodowej, np. spotkanie z przedstawicielem odmiennej kultury na dworcu, w sklepie (gdy narrator występował w roli sprzedawcy), na przyjęciu, podczas imprezy artystycznej czy religijnej (np. gdy autor występował w roli wolontariusza), ale także za granicą (podczas krótkiej wycieczki, wyjazdu na wymianę uczniowską czy studencką, w trakcie podróży do kraju pochodzenia jednego z rodziców), w sytuacji kontaktów bezpośrednich i wymiany komunikacyjnej za pośrednictwem narzędzi elektronicznych. Dwoje studentów zdecydowało się na opis spotkania w formie poetyckiej. Jeden z cudzoziemców studiujących na Wydziale Filologicznym UŁ (wykładowca z 25-letnim stażem pobytu w Polsce, z którym przeprowadzałam egzamin z języka polskiego w ramach jego studiów doktoranckich) zaskoczył mnie, oddając mi kilkudziesięciostronicową opowieść w formie graficznej. Takie interkulturowe spotkania-niespodzianki w wielkim stopniu wzbogacają nauczycieli i badaczy, którzy zainicjowali dane zdarzenie.

Poniżej przedstawiam przykład narracji osobistej, będącej opisem SI[7].

MOJE SPOTKANIE INTERKULTUROWE

I. Przedstaw samą siebie. Jak chciałabyś, żeby postrzegali Cię Inni?

Staram się być otwarta, przyjazna i tolerancyjna. Nie mam problemu z akceptacją odmiennych kultur. Chciałabym, żeby Inni postrzegali mnie przede wszystkim jako osobę towarzyską, potrafiącą łatwo nawiązywać nowe znajomości i chcącą podtrzymywać te kontakty w przyszłości. Może być to trudne,

[7] Autorką tej narracji jest Aleksandra Leszczyńska, studentka filologii polskiej II stopnia, uczestniczka prowadzonego przeze mnie w 2021 roku, w ramach specjalizacji nauczanie języka polskiego jako obcego/drugiego, konwersatorium „Komunikacja interkulturowa". Opis SI przedstawiam za zgodą autorki.

ponieważ jestem nieśmiała, ciężko mi się przełamać i „wyjść" do drugiej osoby przy pierwszym spotkaniu.

II. Opisz JEDNO spotkanie z cudzoziemcem lub z kimś, kogo uważasz za przedstawiciela innej (sub)kultury.

A. Nadaj znaczący tytuł temu spotkaniu.
Nagroda za studia

B. OPIS SPOTKANIA
Pracując jako lektorka języka polskiego jako obcego miałam przyjemność uczyć studenta z Włoch. Vincenzo jest mężczyzną po czterdziestym roku życia. Dobrze nam się razem pracowało, utrzymujemy ze sobą również kontakt pisemny poza lekcjami. Któregoś razu zapytał, jak mi idzie na studiach, byłam wtedy po obronie licencjatu. Powiedziałam mu o swoim osiągnięciu, na co on zareagował bardzo entuzjastycznie i zaproponował, że z tej okazji przygotuje mi niespodziankę. Na kolejnych zajęciach w szkole językowej Vincenzo dał mi kopertę. Nie byłam pewna, co w niej jest, spodziewałam się raczej jakiejś pocztówki (dużo podróżuje służbowo). Jednak okazało się, że w środku są pieniądze, całkiem pokaźna kwota. Od razu podziękowałam za gest, ale odmówiłam przyjęcia takiego prezentu. Włoch był bardzo zdziwiony, być może lekko urażony, ale na odmowę zgodzić się nie chciał, wobec czego zaproponowałam, żeby zamiast tych pieniędzy kupił mi jakiś niedrogi upominek, jeśli naprawdę chce mi jakoś pogratulować. Chętnie się zgodził na takie rozwiązanie, przyjął pieniądze z powrotem i dalej kontynuowaliśmy lekcję. Po zajęciach spytałam go, dlaczego postanowił dać mi tak niecodzienny podarunek. Wyjaśnił mi wtedy, że we Włoszech jest tradycja, według której studentowi kończącemu etap swoich studiów rodzina lub dobrzy znajomi dają pieniądze, mające pomóc mu wkroczyć w dorosłość i zapewnić utrzymanie na okres szukania przez niego zatrudnienia. Po tym wyjaśnieniu jeszcze raz podziękowałam, powiedziałam, że to bardzo ciekawa i piękna tradycja, ale w Polsce raczej nie dajemy sobie nawzajem, a w szczególności nauczycielom, prezentów o takim charakterze.

Wybrałam tę sytuację, ponieważ na jej przykładzie dobrze widać różnice kulturowe między Włochami i Polakami. We Włoszech gest dania pieniędzy ma swoją tradycję, jest uzasadniony, miły i na pewno praktyczny. Jednak w Polsce kojarzy się on bardziej z formą korupcji niż ze sposobem pogratulowania osiągniętego sukcesu. Stąd moje zdziwienie i szok na widok gotówki oraz niezrozumienie przez Vincenzo mojej odmowy. Dlatego też oboje nie mogliśmy zachować się inaczej, w obu przypadkach reakcje były naturalnymi odruchami. To spotkanie uświadomiło mi, na ilu płaszczyznach przedstawiciele różnych kultur mogą się od siebie różnić. Dzięki temu doświadczeniu nauczyłam się nie oceniać zachowań moich studentów poprzez pryzmat tylko polskich obyczajów. Teraz będę na pewno bardziej świadoma odmienności innych kultur (zwłaszcza włoskiej) i spróbuję bardziej otworzyć się na pomysły moich studentów, którzy pewnie nigdy nie przestaną mnie zaskakiwać.

Sam Vincenzo mieszkający od dłuższego czasu w Polsce opowiada mi często o odmienności Polaków i naszej kultury, której ciągle się uczy i która wydaje mu się najbardziej atrakcyjna ze wszystkich odwiedzonych przez niego krajów. Zaistniała sytuacja dla niego również była niekomfortowa, ale zrozumiał moje zawahanie, absolutnie się na mnie nie gniewał. Z perspektywy jego kultury zachował się normalnie oraz jak najbardziej naturalnie. Po czasie mogę stwierdzić, że tym bardziej doceniam ten gest, ponieważ Vincenzo uznał mnie za osobę godną potraktowania na równi ze swoimi rodakami.

Wnioski

Badania pilotażowe przeprowadzone wśród kilkudziesięciu krajowych studentów Wydziału Filologicznego UŁ (w tym uczestników specjalizacji glottodydaktycznej) w latach 2016–2021 z wykorzystaniem przedstawionego wyżej szablonu opisu SI ukazały, że doświadczenia międzykulturowe polskich dwudziestoparolatków są nikłe – połowa z nich miała duże problemy z przypomnieniem sobie jakiegokolwiek zdarzenia interkulturowego o charakterze bezpośrednim. Tym bardziej wskazane

jest aranżowanie spotkań kandydatów na lektorów jpjo z cudzoziemcami lub przedstawicielami mniejszości etnicznych. Interakcje tego rodzaju pozwolą przyszłym nauczycielom jpjo pozbyć się onieśmielenia w kontaktach z Innymi.

W przypadku braku możliwości organizacji takich zdarzeń należy wykorzystać opisy spotkań interkulturowych, których autorami są studenci danej grupy zajęciowej, jak też przypadki opisane przez osoby z zewnątrz. Analiza SI może objąć:

- formy autoprezentacji autorów narracji;
- tematy narracji;
- stylistykę tytułów nadawanych przez uczestników;
- tonację samych spotkań interkulturowych (czy było to spotkanie przyjemne, nieprzyjemne, dramatyczne, humorystyczne itp., zmieniające perspektywę) oraz ich opisów;
- charakterystykę stron uczestniczących w tych spotkaniach;
- kontekst SI;
- formy interakcji i mediacji;
- wnioski wyciągane przez autorów na temat przebiegu danego SI;
- oceny danego spotkania i autorskich wniosków dokonywane przez osoby trzecie.

Gdy przyjrzymy się opisowi SI sporządzonemu przez Aleksandrę, możemy skierować uwagę na kilka interesujących aspektów przywołanego przez nią zdarzenia. Autorka przedstawia się jako osoba towarzyska, choć opisuje też problemy z otwarciem się na rozmówcę podczas pierwszego kontaktu. Podobna charakterystyka własnych cech osobowości pojawia się w ponad połowie zebranych przeze mnie narracji, co może świadczyć o tym, że młodzi Polacy są ciekawi Innych, jednak często nieśmiałość i brak wiary we własne umiejętności komunikacyjne przeszkadzają im w nawiązywaniu z nimi kontaktu.

Opis SI zatytułowanego *Nagroda za studia* ukazuje jednak autorkę jako rozmówczynię interkulturową, z której można brać przykład: czując się zażenowana, gdy Włoch (dojrzały mężczyzna, którego uczyła jpjo) „wręczył jej kopertę", potrafiła umiejętnie zareagować na tę dwuznaczną

i niepokojącą ją sytuację, kojarzącą się jej z przekupstwem. Otworzyła kopertę, by sprawdzić, co w niej jest, a następnie odmówiła przyjęcia gotówki, tłumacząc powód. Sprowokowała tym samym rozmówcę do tego, by objaśnił swoje zachowanie. Okazało się, że gest Włocha był umieszczony w jego rodzimej ramie kulturowej, podobnie zresztą jak zachowanie narratorki. Aleksandra przejęła inicjatywę w tej interakcji, by wyjaśnić rozmówcy, że w jej rodzimej kulturze takie uwarunkowanie kulturowe (przyjęcie pieniędzy od kogoś obcego, niezależnie od motywu osoby obdarowującej) nie może być zaakceptowane. Wgląd w kulturowe podłoże zaistniałej sytuacji spowodował u obu stron znaczny wzrost kompetencji kulturowych i wzajemnego zaufania: owo SI przekształciło się w epizod ważny pod względem poznawczym – narratorka stała się bardziej uważna na zachowania mogące powodować nieporozumienia kulturowe, ujawniające się w zwykłych („naturalnych, normalnych") dla kogoś wychowanego w innej kulturze gestach. Okazało się, że to, co jest normalne i naturalne dla Włocha, nie jest takie dla Polki; ani nie jest właściwe dla zawodowego kontekstu tej sytuacji.

Podjęta przez uczestników tego zdarzenia mediacja miała formę mieszaną; była mediacją zarówno komunikacyjną, jak i pojęciową, ale przede wszystkim (inter)kulturową, gdyż rozmówcy przyjęli role pośredników kulturowych: przedmiotem mediacji o charakterze kulturowym stały się sposoby wręczania i przyjmowania prezentów w Polsce i we Włoszech. Aleksandra objaśniła Włochowi nieodpowiedniość jego zachowania w warunkach polskich (mediacja komunikacji), a on, tłumacząc jej swoją intencję, spowodował, że kłopotliwe zdarzenie przeobraziło się w epizod zmieniający perspektywę. Mediację pojęciową można z kolei dostrzec w strategii zespołowego interpretowania zachowań kulturowych obu stron, jak też w przyjętym przez Aleksandrę sposobie zarządzania interakcją – narratorka przejęła inicjatywę i przekształciła epizod krytyczny w zdarzenie o charakterze refleksyjnym[8].

[8] Omówiony w artykule przykład opisu jednego spotkania interkulturowego, jak również kolejne opisy SI zebrano podczas zajęć dydaktycznych. Przyświecał im główny

* * *

Podsumowując, uznaję spotkanie za najważniejszy, niezbywalny wręcz, element pedagogiki interkulturowej i mam nadzieję, że jego znaczenie zostało w niniejszym artykule właściwie zaakcentowane.

Pomocnym narzędziem w dydaktyce międzykulturowej jest publikacja *Kompetencje międzykulturowe. Materiały edukacyjne dla rad pedagogicznych* (Rafalska, red., 2016), w której znajdujemy, obok opisu teorii i pojęć, na których bazują pedagogika i edukacja interkulturowa, scenariusze warsztatów interkulturowych (wiele z nich skupionych na analizie spotkań kulturowych jako zdarzeń komunikacyjnych). Materiały te, wraz z *Autobiografią spotkań międzykulturowych* (Byram i in., 2009, 2011), to pełnowartościowe pomoce dydaktyczne, które sprawdzą się zarówno w przestrzeni szkoły czy uczelni, jak i w centrach glottodydaktycznych.

cel edukacyjny, jakim było ośmielenie studentów – w większości przyszłych nauczycieli jpjo – do interakcji z osobami różniącymi się od nich kulturowo, co wiązało się z koniecznością ułatwienia przyszłym rozmówcom rozumienia procesów zachodzących podczas takich zdarzeń. Naukowy wgląd w specyfikę spotkań interkulturowych to cel pośredni zrealizowanego projektu. Analiza narracji osobistej autorstwa Aleksandry Leszczyńskiej, uwzględniająca strategie mediacyjne, to zaledwie początek szerzej zakrojonych badań. Należy ją potraktować jako studium przypadku. Ciąg dalszy działań badawczych musi uwzględnić wnioski na temat różnorodnych form interakcji interkulturowych oraz sposobów ich opisów przez autorów kilkudziesięciu zebranych narracji. Wykonanie tego zamysłu może ułatwić opis SI z użyciem szablonu. Zawiera on ważne kategorie ilustrujące dynamikę i złożoność interakcji interkulturowych. Szczegółowa interpretacja pozyskanych podczas zajęć opisów SI wymaga przedstawienia większej liczby narracji osobistych. Jest to zadanie niemożliwe do zrealizowania w kilkunastostronicowym artykule. W przyszłości autorka niniejszej pracy zamierza kontynuować swój projekt badawczy, by pogłębić wnioski.

Sadzę, że zasad pedagogiki interkulturowej nie powinno się lekceważyć nawet wtedy, gdy słowami sztandarowymi przestają być wielokulturowość, różnokulturowość czy empatia wobec Innych; trudno bowiem sobie wyobrazić, by osoba żyjąca współcześnie miała być zamknięta na kontakt z odmiennością. To od nas – edukatorów prowadzących lektoraty jpjo i języków obcych oraz zajęcia specjalizacyjne dla kandydatów na lektorów – zależy, czy uczynimy pedagogikę interkulturową atrakcyjną i prawdziwie przełomową propozycją metodyczną.

Literatura

Bandura E., 2007, *Nauczyciel jako mediator kulturowy*, red. J. Dybiec, M. Piotrowska, Tertium, Kraków.

Beacco J.C., Byram M., 2003, *Guide for the Development of Language Education Policies in Europe: From Linguistic Diversity to Plurilingual Education. Main Version*, Council of Europe, Language Policy Division, Strasbourg.

Byram M., 2000, *Assessing Intercultural Competence in Language Teaching*, „Sprogforum", vol. 6, no. 18, s. 8–13, https://library.au.dk/fileadmin/www.bibliotek.au.dk/Campus_Emdrup/Sprogforum_arkiv/SPROGFORUM_NO._18_Interkulturel_kompetence.pdf [dostęp: 10.10.2026].

Byram M. i in., 2009, *Autobiography of Intercultural Encounters: Context, Concepts and Theories*, Council of Europe Publishing, Language Policy Division, Strasbourg, https://rm.coe.int/context-concepts-and-theories-autobiography-of-intercultural-encounter/168089eb76 [dostęp: 4.07.2026].

Byram M. i in., 2011, *Autobiografia spotkań międzykulturowych*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa, https://rm.coe.int/autobiografi-a-spotkanmiedzykulturowych/16806bf02f [dostęp: 4.07.2026].

[CEFR] Council of Europe, 2001, *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*, https://rm.coe.int/16802fc1bf [dostęp: 4.07.2026]; zob. ESOKJ, 2003 (polskie tłumaczenie).

[CEFR-CV] Council of Europe, 2018, *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors*, https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989 [dostęp: 4.07.2026].

Czyżewski K., 2017, *Małe centrum wszechświata. Zapiski praktyka idei*, Fundacja „Pogranicze", Sejny–Kransogruda.

[ESOKJ] Rada Europy, 2003, *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Wydawnictwa Centralnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa, https://ore.edu.pl/wp-content/uploads/attachments/ESOKJ_Europejski-System-Opisu.pdf [dostęp: 10.10.2026].

Hymes D., 1974, *Foundations in Sociolinguistics: An Etnographic Approach*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

Kaufmann J.-C., 2010, *Wywiad rozumiejący*, przeł. A. Kapciak, Oficyna Naukowa, Warszawa 2010.

Kramsch C., 1993, *Context and Culture in Language Teaching*, Oxford University Press, Oxford–New York–Toronto.

Kramsch C., 1998, *The Privilege of the Intercultural Speaker*, w: *Language Learning in Intercultural Perspective: Approaches through Drama and Ethnography*, eds. M. Byram, M. Fleming, Cambridge University Press, Cambridge, UK, s. 16–32.

Misiejuk D., 2016, *Mały poradnik interkulturowości*, w: *Kompetencje międzykulturowe. Materiały edukacyjne dla rad pedagogicznych*, red. M. Rafalska, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa, s. 15–25, https://static.zpe.gov.pl/portal/f/res/RnJ3HlpTzBFrU/1646336242/HG5NYqZQvPGH8BSpHzA3XPKmi41pQxQm.pdf [dostęp: 10.10.2026].

Nikitorowicz J., 1995, *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Transhumana, Białystok.

Nikitorowicz J., 2005, *Kreowanie tożsamości dziecka. Wyzwania edukacji międzykulturowej*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.

Nikitorowicz J., 2009, *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Wydawnictwa Regionalne i Profesjonalne, Warszawa.

Rafalska M., red., 2016, *Kompetencje międzykulturowe. Materiały edukacyjne dla rad pedagogicznych*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa, https://static.zpe.gov.pl/portal/f/

res/RnJ3HlpTzBFrU/1646336242/HG5NYqZQvPGH8BSpHzA3XPKmi41pQxQm.pdf [dostęp: 10.10.2026].

Risager K., 2000, *The Teacher's Intercultural Comptence*, „Sprogforum", vol. 6, no. 18, s. 14–20, https://library.au.dk/fileadmin/www.bibliotek.au.dk/Campus_Emdrup/Sprogforum_arkiv/SPROGFORUM_NO._18_Interkulturel_kompetence.pdf [dostęp: 10.10.2026].

Saville-Troike M., 1994, *The Ethnography of Communication: An Introduction*, Blackwell, Oxford, UK–Cambridge, USA.

Zarate G. i in., 2004, *Cultural Mediation in Language Learning and Teaching*, European Centre for Modern Languages, Council of Europe Publishing, Strasbourg, https://www.ecml.at/Portals/1/documents/ECML-resources/GEN-EN.pdf?ver=WSpThPHNEdMuOXB0mmOo2Q%3D%3D [dostęp: 4.07.2026].

Zarzycka G., 2000, *Dialog międzykulturowy. Teoria oraz opis komunikowania się cudzoziemców przyswajających język polski*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców", t. 11 (monografia), http://hdl.handle.net/11089/12339 [dostęp: 4.07.2026].

Zarzycka G., 2008, *Opis pedagogiki zorientowanej na rozwój kompetencji i wrażliwości interkulturowej*, w: *W poszukiwaniu nowych rozwiązań. Dydaktyka języka polskiego jako obcego u progu XXI wieku*, red. W.T. Miodunka, A. Seretny, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, s. 63–78.

Zarzycka G., 2010, *Incydenty krytyczne, czyli najtrudniejsze doświadczenia słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców UŁ*, „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców", t. 17, s. 63–78, http://hdl.handle.net/11089/9519 [dostęp: 4.07.2026].

Zarzycka G., 2018, *Mediacja kulturowa jako niedoceniony wymiar glottodydaktyki*, w: *Wyzwania glottodydaktyki polonistycznej*, red. P. Potasińska, M. Stasieczek-Górna, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 117–132.

Zarzycka G., 2019, *Mechanizmy interkulturowych zdarzeń komunikacyjnych, w których dochodzi do zagrożenia twarzy*, „Postscriptum Polonistyczne" nr 2 (24), s. 171–187, https://www.postscriptum.us.edu.pl/wp-content/uploads/2020/09/10Zarzycka_p.pdf [dostęp: 4.06.2021].

GRAŻYNA ZARZYCKA – Professor Emerita, Institute of Polish Philology and Speech Therapy, Faculty of Philology, University of Łódź, Poland / dr hab., prof. emerita Uniwersytetu Łódzkiego, Instytut Filologii Polskiej i Logopedii, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Łódzki, Polska.

In her work, she examines the factors shaping the process of teaching Polish as a foreign language and the connections between language and culture. She advocates for an intercultural and linguacultural approach to teaching Polish as a foreign language. Her frequently cited works include the monograph *Dialog międzykulturowy. Teoria oraz opis komunikowania się cudzoziemców przyswajających język polski* [Intercultural Dialogue: Theory and Description of Communication Among Foreigners Acquiring Polish] (Łódź 2000) and the articles: *Linguakultura – czym jest, jak ją badać i „otwierać"* [Linguaculture: What It Is, How to Study It, and How to "Open" It] (in: *Wrocławska dyskusja o języku polskim jako obcym* [Wrocław Discussion on Polish as a Foreign Language], ed. A. Dąbrowska, Wrocław 2004) and *Kulturemy polskie – punkty widzenia, techniki ich wydobywania i negocjowania* [Polish Culturemes: Perspectives, Techniques for Eliciting and Negotiating Them] ("Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców" 2019, vol. 26).

W swoich pracach bada uwarunkowania procesu nauczania języka polskiego jako obcego oraz związki między językiem a kulturą. Promuje podejście interkulturowe i lingwakulturowe w jpjo. Do jej często cytowanych prac należą: monografia *Dialog międzykulturowy. Teoria oraz opis komunikowania się cudzoziemców przyswajających język polski* (Łódź 2000) i artykuły: *Linguakultura – czym jest, jak ją badać i „otwierać"* (w: *Wrocławska dyskusja o języku polskim jako obcym*, red. A. Dąbrowska, Wrocław 2004); *Kulturemy polskie – punkty widzenia, techniki ich wydobywania i negocjowania* („Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców" 2019, t. 26).

E-mail: grazyna.zarzycka@uni.lodz.pl